

A magyarországi jakobinus mozgalomról szlovák szemmel

(Eva Kowalska–Karol Kantek *Magyar rapszódia avagy Hajnóczy József tragikus története* című kötetéről)

A közép-európai Habsburg monarchiával foglalkozó történészek kutatásait gyakran nehezítik nyelvi problémák, hiszen a nemzetiségileg és felekezetiileg roppant összetett képet mutató térség történetét nem lehet pusztán magyar, latin vagy német nyelvű források alapján megírni, a teljesebb kép eléréséhez érdemes – például a magánlevelezésekben előforduló – szláv vagy román nyelvű iratokat is bevonni, illetve a környező országok kutatóinak szakmunkáira is támaszkodni. Bár ideális – és valószínűleg sajnos csak kivételes – esetben bírhatja egy magyar történész egyszerre a legelterjedtebb világnyelvek mellett a szlovák vagy a román nyelvet is, mégis a velünk szomszédos orszá-

gok kutatóinak szakmunkáit leginkább akkor ismerheti meg a magyarországi tudományos közösség és az érdeklődő szélesebb publikum, ha magyar nyelven is kézbe vehetik ezeket a köteteket. A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézeté Demmel József sorozatszerkesztő segítségével eddig hat kötetet adott ki magyar vagy szlovák nyelven, lehetőséget teremtve ezzel arra, hogy a mindkét ország kutatóit érdeklő témákra vonatkozó szakirodalmi munkák könyvnyelven hozzáférhetőek legyenek. Ezek közül a sorban a negyedik egy eredetileg 2008-ban Pozsonyban megjelent mű fordítása, amelyet Eva Kowalska, a Szlovák Tudományos Akadémia Történelemtudományi Intézetének munkatársa és Karol Kantek, Modor városának helytörténésze jegyeznek.

A szerzőpáros által írt *Magyarországi rapszódia avagy Hajnóczy József tragikus története* nem az első tudományos munka, amely a Martinovics-féle összeesküvés egyik főszereplőjének, Hajnóczy Józsefnek az életét dolgozta fel. Maguk a szerzők is röviden ismertetik a 19. század végén Hajnóczy József Rajmund és Mokry Ferenc által írt vonatkozó műveket, azonban megjegyzik, hogy ezekből még arról sem tudhatunk meg pontos adatokat, hogy mikor és hol született Hajnóczy, illetve hogy ki volt az apja. A 20. század folyamán több jelentős szakmunka is igyekezett korrigálni, illetve felderíteni származásának és életútjának részleteit (mint például a jakobinus összeesküvés kapcsán kivégzett személyek exhumálását végző kiváló antropológus, Bartucz Lajos 1919-es vagy Bónis György 1954-es Hajnóczy monográfiája). A *Magyar rapszódia...* ezekhez képest is tud új ismereteket szolgáltatni. Valószínűleg éppen ezért írja az

utószóban a jakobinus mozgalom mártírjáról 1998-ban szintén monográfiát kiadó Poór János, hogy a Hajnóczy-kutatások egyik alapművének tekinthető kötetet tartunk a kezünkben.

A kötet újszerűségét két szempontból lehet megragadni. Egyrészt a megírás módja eltér a legtöbb tudományos munkát jellemző szigorú vonalvezetéstől, és amint azt a szerzők meg is fogalmazzák, száraz szakirodalom helyett inkább egy detektívregényhez illő, izgalmas stílusban gombolyítják fel az események fonalát. Másrészt a kiterjedt levéltári és tárgyi emlékek utáni kutatásuknak köszönhetően valóban sikerült érdemben új forrásanyagot feltárnia az alkotóknak, és ezzel a korábbinál pontosabb képet festeniük mind a Hajnóczy család származásáról, mind pedig Hajnóczy József jelleméről és életútjáról.

A munka szerkezete alapvetően három részre tagolható, melyeket a tartalomjegyzékben is olvashatunk, és ezeket további alfejezetekre bontotta a szerzőpáros. Az alapos historiográfiai áttekintés, a módszertani ismertetés és a célok kijelölése után az első részben a kötet megírásakor talán legnagyobb feladatot jelentő munkát végezték el a kutatók, ugyanis megpróbálták rekonstruálni Hajnóczy József származását. A probléma meglehetősen összetett, mivel annak ellenére, hogy valószínűleg a család egy tagja katonai érdemeiért 1659-ben nemesi címet kapott, Józsefet és közvetlen felmenőit nem sikerült ehhez a nemesi ághoz kapcsolnia a szerzőknek, pedig erre maguk a 18. századi családtagok is több alkalommal kísérletet tettek. Emellett a szerzők felhívják a figyelmet két további nehezítő tényezőre. Egyrészt maguk a család tagjai már a 19. század elején sem tudták meghatározni, hogy pontosan hogyan épül fel a családfájuk, illetve I. Ferenc uralkodása alatt a Habsburg-udvar mindent elkövetett azért, hogy a jakobinus összeesküvőknek még az emlékét is eltüntesse, így Hajnóczy József életét és munkásságát is igyekeztek semmissé tenni. Mindezek ellenére mégis elmondható, hogy a szerzők elérték céljukat, és az olvasó egy alapos és részletes képet kaphat a felvidéki Hajnóczy család történetéről, sőt külön kiemelendő, hogy ehhez olyan eddig feldolgozatlan forrásbázist sikerült bevonniuk, mint például a ruszti evangélikus plébánián őrzött eredeti leveles anyag, vagy a család felajánlásából a modori evangélikus gyülekezetnek adományozott kehely. A fejezetben bemutatásra kerülő, roppant szövevényes családi kapcsolatok könnyebb áttekintését segíti a kötet végén található családfa, melyet Karol Kantek állított össze. Bár a részletgazdag leírás alapvetően az egész munkát jellemzi, ugyanakkor a települések nevének és elhelyezkedésének, valamint

az idegen kifejezéseknek rövid magyarázatai még élvezetesebbé tették volna az olvasmányt.

A kötet második szakaszának fontos erénye, hogy nemcsak egy lineárisan felépített pályáivet követhetünk végig, hanem megismerkedhetünk a 18. század végének politikai, társadalmi és kulturális kontextusával is. Hajnóczy társadalmi emelkedéséhez fontos adalékul szolgál például a korszakban az ügyvédekre érvényes előírások ismertetése, a hivatalvállalás feltételeinek bemutatása, illetve az olyan összefoglalások, mint például a 18. századi szabadkőművességre vagy a korabeli újságírással kapcsolatos részletek.

A harmadik szakaszban fejtik ki bővebben a szerzők a jakobinus mozgalom működését, majd bukását. Annak ellenére, hogy ebben a fejezetben olvashatjuk a legtöbb forrásközlést, így Martinovics Ignác vagy Hajnóczy József vallomását is, mégis kutatói szemmel vizsgálva ezt a részt, talán itt kerül elő a legkevesebb új ismeret Hajnóczy sorsával kapcsolatban

A kivégzés bemutatása után nem maradt más hátra, mint a Hajnóczy halálát követő események rövid ismertetése – így például annak is utána jártak a szerzők, hogy mi lett a sorsa Hajnóczy mennyasszonyának –, illetve, hogy kitérjenek a jakobinus összeesküvés utóéletére. Ezek után 16 oldalnyi illusztrációt tekinthetünk át, melyek között megtalálhatóak a fontosabb írásos és tárgyi emlékek képei, illetve Hajnóczy életének néhány fontosabb működési helyszínéről – így például a vukovári megyeházáról, ahol szerémségi alispánként viselt hivatalt – készült képek. A munka legvégén Poór János utószavában méltatja a szerzők eredményeit, majd egy névmutatóval zárják a kötetet az alkotók.

Elmondható tehát, hogy nemcsak egy újabb Hajnóczy-monográfiát vehet a kezébe az olvasó, hanem egy valóban új eredményeket bemutató, izgalmas kötetet sikerült immáron magyar nyelven is elérhetővé tennie a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének, akik ráadásul példamutató módon, az interneten elektronikus formában is közrebocsátották Eva Kowalska és Karol Kantek monográfiáját. Az alapos munka elolvasása után talán csak az utolsó fejezet végén érezhetünk némi hiányt, hiszen bár kérdésként felvetik a jakobinus összeesküvés talán máig legvitatottabb személyiségének, Martinovics Ignácnak a túlértékelt szerepét, ezzel a problémával végül csak érintőlegesen foglalkoznak, ami azonban bizonyos szempontból érthető, hiszen művük főszereplője Hajnóczy József, nem pedig Martinovics Ignác volt.

(Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, 2016)